

УДК 34:572.02

В.В. Завальнюк

ЮРИДИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ЯК НАУКА Й НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Юридична антропологія – наука про людину як соціальну істоту в її правових проявах, вимірах, характеристиках. Вона вивчає правові форми громадського життя людей від прадавніх часів до наших днів [1, с. 1].

У предметну область даної юридичної дисципліни входять правові системи й, у цілому, весь комплекс правових явищ (всі правові форми в широкому змісті цього слова – правові норми, відносини, ідеї й подання, інститути, процедури, способи регуляції поведження, захисту порядку, дозволу конфліктів і т.д.), які складаються в різних співтовариствах (первісних, традиційних, сучасних), у різних етносів (народів, націй), у різні епохи і в різних регіонах світу. У полі дослідницької уваги й інтересу цієї юридичної науки й навчальної дисципліни, таким чином, перебуває все правове різноманіття й багатство людства (і складових його етнічних груп, народів, націй) у його становленні й розвитку, у його реальному соціально-історичному бутті.

Юридична антропологія виникла на стику юриспруденції із цілим рядом інших гуманітарних дисциплін і насамперед – із соціальною антропологією, етнологією, соціологією, культурологією, історією, філософією (особливо – філософією історії). З юридичних дисциплін помітний вплив на її становлення зробили історія права (особливо історія древнього права) і порівняльне правознавство.

Якщо в період свого виникнення й становлення юридична антропологія свою основну увагу приділяла правовим аспектам «екзотичних» (архаїчних, традиційних, неєвропейських) суспільств, то поступово в предмет її вивчення включалися й правові системи сучасного суспільства. Разом з тим ішов процес оформлення й затвердження юридичної антропології як окремої самостійної наукової й навчальної дисципліни в загальних рамках юриспруденції.

У системі юридичних наук і юридичного утворення, юридична антропологія (у її розвиненому виді в якості наукової й навчальної дисципліни) займає своє особливе й самостійне місце в ряді таких загальнонаукових юридичних дисциплін, як теорія права й держави, філософія права, соціологія права, психологія права, історія права, держави й правових навчань, порівняльне правознавство, юридична політологія й ін.

Юридична антропологія має значний евристичний потенціал. Вона помітно розширює й збагачує діапазон, арсенал, прийоми й методи науково-правових досліджень, обсяг і втримування юридичних знань. Мова йде про нові підходи до права й про вивчення нових аспектів (граней, проявів, «образів») права, про поглиблення, конкретизацію й розвиток наших сукупних знань про право як специфічне соціальне явище, що грає істотну роль в організації й функціонуванні громадського життя людей у різноманітних умовах і на різних етапах історії людства.

Процеси становлення юридичної антропології як самостійної науки протікали в II половині XIX–XX в. у руслі загального розвитку й модернізації юриспруденції, насамперед, у таких країнах, як Англія, Німеччина, Франція й Італія. Дана обставина в помітній мірі була обумовлена й стимулювалась реаліями колоніальної політики й устремлінь цих країн і супутніх потреб та можливостей практичного вивчення й теоретичного осмислення правових форм життя в колонізованих країнах, регіонах, суспільствах [1, с. 14-23].

Значних результатів на шляху до юридичної антропології досягла й вітчизняна (дореволюційна й післяреволюційна) наука, зокрема, у таких напрямках, як соціальна антропологія, етнологія, соціологія, історія древнього права, порівняльне правознавство й у цілому вивчення традиційних і сучасних суспільств, включаючи їхнє право, правові форми їхнього життя. Подальшому плідному розвитку юридико-антропологічних досліджень і затвердженню юридичної антропології в якості наукової й навчальної дисципліни у радянські часи перешкоджали ідеологія й практика тоталітарного ладу, негативне відношення до антропології в цілому, включаючи соціальну і юридичну антропологію, а також панували комуністичні класово-партійні подання про право, підміна права силовими нормами довільного закону (чинного законодавства, «позитивного права»).

У сучасних умовах постсоціалістичних перетворень і руху країни до затвердження цивільного суспільства й правової держави, відкриваються реальні можливості для формування й розвитку вітчизняної юридичної антропології.

Істотне значення в плані подолання нашого відставання (від західної юриспруденції) в області юридичної антропології поряд із властивими юридико-антропологічними дослідженнями має включення в систему нашого вищого юридичного створення повноцінного курсу по юридичній антропології як науки та навчальної дисципліни. Це важливо як для підвищення рівня і якості загальноправових знань сучасного юриста, так і для формування майбутніх фахівців в області юридичної антропології.

Зрозуміло, серйозна робота в сфері юридично-антропологічних досліджень має потребу в налагодженні міцних міждисциплінарних зв'язків, у координації зусиль юристів і представників багатьох інших суміжних наук. Помітну плідну роль щодо цього зіграло б викладання курсу юридичної антропології (у тім або іншому обсязі й виді) також і в ряді неюридичних гуманітарних вузів філософського, історичного, соціологічного, психологічного, політологічного, культурологічного профілю. Це збагатить дані гуманітарні дисципліни не тільки спеціальними юридичними знаннями, але й широким комплексом сучасних гуманітарних правових ідей, концепцій, цінностей. Адже юридична антропологія, судячи з положення справ у гуманітарних науках, є однією з найбільше змістовно багатих, практично значимих, розвинених у теоретичному й емпіричному відношенні наук, що розробляють різні аспекти й напрямки сучасних соціально-антропологічних і загальногуманітарних досліджень. Міждисциплінарне значення юридичної антропології обумовлено, в остаточному підсумку, тим, що в ній – під кутом зору вивчення такого чітко певного

об'єкта й одночасно такого фундаментального явища, як право (а разом з ним також держави, політики, керування й т.д.), – сконцентровані всі істотні досягнення й «працездатні» ідеї й концепції соціальної антропології, етнології, соціології, культурології й ряду інших гуманітарних наук [2, с.4].

Юридична антропологія багата в чому залежить від еволюції поглядів. Її визнання означає, що насамперед повинні бути вироблені критерії подань про реалії, які орієнтують інтелектуальну діяльність людини при аналізі зовнішнього світу, сприйманого як об'єктивна реальність, що володіє усередині себе власною внутрішньою системою зв'язків [3. с.266-290]. Така позиція здається цілком «природною», але стала такою відносно недавно й тому залишається нестійкою. Кожні нинішні ініціативи Заходу, ця свого роду матеріальна база антропології, ґрунтувалися саме на цій установці. З тих пір юридична антропологія змогла затвердитися й виробити ряд теоретичних посилок, на основі яких вдалося більш чітко сформулювати основні концепції й методологію.

Література

1. Рулан Н. Юридическая антропология. Учебник для вузов / Перевод с франц. Ответственный редактор – академик РАН, доктор юридических наук, профессор В. С. Нерсесянц. – М.: НОРМА, 2000.
2. Ковлер А. И. Антропология права: Ученик для вузов. – М., 2002.
3. Філософія права: Навч. посіб. / О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Заїнчковський та ін.; За заг. ред. М.В. Костецького, Б.Ф. Чміля. – К., 2000.

УДК 340.132:34.06

А.Ф. Крижанівський

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНУ

Стан справ у дослідженні вітчизняним правознавством найактуальніших питань сучасного правового розвитку українського суспільства зі всією очевидністю засвідчує брак «проривних» методологічних підходів до досягнення правових явищ. Дається взнаки не тільки повністю не подолане у вітчизняній юридичній науці панування «єдино вірної» методології, але й усталений доктринальний традиціоналізм, та й не в останню чергу – очевидне відставання теоретичної юриспруденції від викликів правового буття.

Висловлені відомими вченими пропозиції щодо оновлення методології вітчизняного правознавства (М.І. Козюбра, М.П. Орзіх, П.М. Рабінович, А.А. Козловський, С.І. Максимов, М.А. Дамірлі та ін.) не надто швидко реалізуються навіть у теоретичній юриспруденції через необхідність осмислення впливу на правове буття таких мега-факторів, як глобалізація, інформаційна революція, світові екологічні проблеми та ін. Своєрідним «брендом» сучасного періоду